

A herd of brown bison is swimming in a blue lake. The bison are of various sizes, including several adults and a few calves. They are positioned in a line across the middle of the frame. The background shows a line of reeds and trees under a clear sky.

JAAERVERSLAG 2020 FREE NATURE

INHOUD

1.	Inleiding	4
2.	Uit het veld	8
	Wisenten	9
	Schotse Hooglanders begrazen de Kleine Willemswaard	11
	kringloop van de natuur	12
	Kuddebalans	16
	Opdrachtgevers FREE Nature 2020	19
3.	Deskundigheid	22
	FREE blijft onderzoeken	23
	Studentenonderzoeken	23
	Begeleiding begrazing Staatsbosbeheer Flevoland	23
	Vangkraal voor wisenten	24
	In de Media	26
4.	Wildernisvlees	28
	De Afhaalpunten	29
	Dioxines en PCB's in Wildernisvlees	30
	Galloway Naardermeer	31
	Afhaalpunt aan het woord	31
5.	Organisatie	34
	Personeelszaken & Werkorganisatie	35
	Vrijwilligers	36
6.	Raad van toezicht/ governance	40
7.	Financiën	44
	Colofon	47

1

INLEIDING

Voor u ligt het jaarverslag van FREE Nature over 2020, een heel bijzonder jaar, waarin we zowel hoogte- als dieptepunten gevierd hebben. Een jaar waarin we meer dan ooit op afstand hebben leren samenwerken. En vooral ook een jaar waarin we met zijn allen de natuur hebben herontdekt om deze massaal samen te gaan beleven. Dit jaarverslag neemt u mee in onze belevenissen in het afgelopen jaar.

Ook wij konden er niet om heen en kregen te maken met Corona. Gelukkig bleef deze ziekte ons team in 2020 bespaard, maar we moesten wel creatief leren omgaan met de steeds veranderende omstandigheden. Wrang genoeg moesten we één maand nadat FREE haar nieuwe kantoor aan de Balmerd in Beuningen had geopend, deze alweer tijdelijk sluiten. Medewerkers van FREE Nature zijn al jarenlang gewend om van huis uit te werken, toch zagen we elkaar onder normale omstandigheden minimaal één keer paar maand. In 2020 hebben we gezamenlijk met Zoom leren werken. Het klinkt misschien gek, maar hierdoor zagen we elkaar als club misschien nog wel vaker dan voorheen. Toch verlang ik weer naar de tijd waarop ik een reguliere vergadering kan openen, met alle collega's bij elkaar met koffie en misschien zelfs gebak, waarbij er tijd en ruimte is om elkaar echt aan te kijken en ook gezellig bij te praten.

Niet alleen zorgde Corona intern voor aanpassingen, ook de buitenwereld veranderde snel. Veel van de gebieden waar wij actief zijn werden meer

dan ooit bezocht. Met soms irritaties tussen publiek, vrijwilligers of beheerders. Steeds weer lossen we dit op met vriendelijkheid, inlevingsvermogen en gastheerschap. Hoewel ik iedereen momenteel minder vaak zie dan ik zou willen, wil ik via deze weg graag alle vrijwilligers, medewerkers, stagiaires, studenten, opdrachtgevers, projectpartners en geïnteresseerd publiek, hartelijk bedanken voor ieders betrokkenheid afgelopen jaar.

Met betrekking tot Wildernisvlees vonden we de ontdekking van normoverschrijdingen van dioxines en pcb's een absoluut dieptepunt. Een groot deel van het jaar zijn we bezig geweest met onderzoek en testen om zo de kwaliteit van ons vlees te kunnen blijven borgen. Tegelijkertijd moesten we op zoek naar oplossingen voor overtallige dieren uit gebieden waarvan we de dieren niet kunnen slachten. Inmiddels lijkt het er steeds meer op dat de aanwezigheid van dioxines en pcb's in vlees een algeheel milieuprobleem is binnen Nederland. In de zomer van 2021 rond NVWA haar risicobeoordeling af, maar hiermee is het probleem nog niet uit de wereld. Ondertussen gaan wij ook door met onderzoeken en zijn wij blij dat wij ook nog steeds goede resultaten binnenkrijgen waardoor wij toch nog een goed product kunnen leveren.

Bij de berichten uit het veld krijgt u in dit jaarverslag weer een uitgebreid overzicht van alle hoogtepunten uit onze gebieden. Zo mochten we in februari feestelijk de introductie van de wisent vieren op Slikken van de Heen. Dit is

Roeland Vermeulen, directeur/bestuurder FREE Nature

alweer het vijfde gebied in Nederland met wisenten en het derde gebied met wisenten beheerd door FREE Nature. Ook werden na een half jaar uitstel in september de eerste Schotse Hooglanders losgelaten in de Kleine Willemswaard in Tiel. Terwijl natuuronderzoek de rijkdom van mest bij Zeeuwse Bolussen aantoonde stonden we op de Maashorst stil bij de vele aaseters op het kadaver van een wisent.

Verder leest u in dit jaarverslag o.a. over de personele wisselingen binnen onze organisatie en vindt u een overzicht van de jaarcijfers.

Bij deze bedank ik nogmaals iedereen die FREE Nature een warm hart toedraagt en wens ik u veel leesplezier met dit jaarverslag.

Roeland Vermeulen

Directeur-bestuurder FREE Nature

2

UIT HET VELD

Het jaar 2020 begon zoals meestal met nieuws omtrent het hoge water in de rivierengebieden. Dit jaarlijks spektakel kent geen geheimen meer voor de beheerders die weten wat ze doen staat. In gebieden waar al meerdere jaren grazers zijn, zijn de kuddes bekend met dit fenomeen en weten ze waar ze naar toe moeten. Zij gaan vaak met lichte aanwijzing van de beheerder of soms uit zichzelf naar de hoogwatervluchtplaatsen. Om te voorkomen dat de dieren weer van de hoogwatervluchtplaatsen af gaan, worden ze pas met het hoge water meegedreven. Dit leidde bij veel bezoekers en op sociale media ook in 2020 weer tot de vraag waarom de dieren pas zo laat verplaatst worden, terwijl de vaste bezoekers en omwonenden al weten dat dit een goed werkend systeem is. Doordat het verplaatsen goed georganiseerd is genoten omstanders van de soms spectaculaire beelden.

Het jaar 2020 kenmerkt zich qua kuddebeheer als een jaar van de wisent. Op Europees niveau kregen we het goede nieuws dat de wisent eindelijk een stap terug doet op de rode lijst van de UICN, de wisent is niet langer bedreigd maar nog steeds kwetsbaar. De Nederlandse inspanningen voor dit zeldzame dier heeft hier zeker in bijgedragen. FREE Nature is dan ook bijzonder trots om samen haar projectpartners hier een belangrijke rol in te spelen. Inmiddels beheren wij wisenten op drie locaties in Nederland. Ook zijn wij initiator en kartrekker bij het in kaart brengen van de DNA profielen zodat de genetische diversiteit nog beter geborgd kan worden.

Konikpaarden op de hoogwatervluchtplaats

WISENTEN

In februari mochten we in Zeeland doen waar FREE Nature voor staat; het herstellen van Europese Ecosystemen. Zoetwater wildernisgebied Slikken van de Heen kreeg met de komst van 11 wisenten weer alle ruimte voor het vormen en behouden van natuurlijke processen. Dit is inmiddels het vijfde gebied in Nederland waar wisenten vrij en in natuurlijke kuddes leven.

Slikken van de Heen is een voormalig getijdenge-

bied waar heel bewust gekozen om drie soorten grazers het beheer te laten voeren; konik, rode geus en wisent. Samen met de aanwezige fauna zoals ree en konijn voldragen zij het volledige begrazingspallet. Exoten zoals Japanse duizendknoop en reuzenberenklauw worden weggevreten en dominante soorten zoals adelaarsvaren worden in toom gehouden.

Ter voorbereiding werd er eerst een deel van het gebied afgezet om een wengebied te creëren. Ook was de rest van het hele gebied is tijdelijk af-

Wisenten en rode geuzen in Slikken van de Heen

Berkenvlechten wisent

gesloten voor publiek zodat de dieren in alle rust aan het gebied en elkaar konden wennen. Bij het samenstellen van de kudde is er goed gekeken naar genetica en leeftijdsopbouw zodat de dieren in natuurlijke verbanden kunnen leven waarbij er ook zorg is voor deze en toekomstige bloedlijnen.

Er is in februari gestart met een groep van 3 jonge koeien uit Natuurpark Lelystad. In maart zijn hier 7 wisenten vanuit de Maashorst bijgekomen en een stier uit het Kraansvlak. De wisenten verbleven eerst in het wengebied, vandaaruit konden

zij langs een tijdelijk raster kennismaken met de andere grazers. Ook hebben ze goed kunnen wennen aan een nieuw gebied zonder verstoord te worden. Zowel vaste medewerkers van het Zeeuws Landschap en FREE Nature als vrijwilligers en studenten hebben de dieren nauwlettend in de gaten gehouden.

Een van eerste bijzondere waarnemingen was dat de wisenten door het water waadden om naar een eilandje te gaan. Dankzij GPS-data zagen we dat hier ook de eerste kalveren werden geboren, in

totaal zijn er 3 kalveren geboren in dit schitterend natuurgebied. In het najaar van 2020 werd het tijdelijk raster verwijderd en konden de wisenten het hele gebied ontdekken. Regelmatige kuddecontroles in combinatie met de zendergegevens lieten zien dat ze al snel het hele terrein van 250 hectare hadden bezocht. Voor de bezoekers was het nog even wachten, die mochten begin 2021 weer het gebied bezoeken. Voor de bezoekers waren de 2 wandelpaden opgeknapt en voorzien van nieuwe wegwijzers en ook werden er informatiepanelen geplaatst. Een bezoek aan het gebied is een schit-

terende beleving met twee routes en een uitkijktoren. Bezoekers moeten voor het welzijn van de dieren en de natuur op de paden blijven, kuddes niet doorkruisen en minstens 50 meter afstand houden.

In het eerste jaar werd de invloed van wisenten meteen zichtbaar, met name bij de grote velden van adelaarsvaren en dijkviltbraam. Deze plantensoorten zijn erg sterk en overgroeien alles wanneer zij niet begrenst worden in hun groei. Dit geldt ook voor de exoot reuzenberenklauw die erg goed gegeten wordt door de rode geuzen. Deze drie soorten worden nu teruggedrongen en er ontstaat op deze plekken ruimte voor meer soorten planten. Wisenten laten goed zien dat ze een sleutelsoort zijn voor het halfopen landschap, jonge berken vlechten ze in elkaar, bomen worden geschild en omgeduwd en ze eten naast grassen en kruiden ook bladeren en knoppen. Een al mooi gebied wordt zichtbaar gevarieerder door deze combinatie van grazers.

SCHOTSE HOOGLANDERS BEGRAZEN DE KLEINE WILLEMSWAARD

In het najaar zijn, onder toezicht van de lokale media en omroep Gelderland, 9 Schotse Hooglanders naar de Kleine Willemswaard gebracht. De runderen komen uit de Noordwaard. Dit heeft als voordeel dat de dieren al gewend

Lossen Schotse hooglanders op de Kleine Willemswaard

zijn aan periodes met hoog water en de kuddebeheerders goed kennen. De runderen gaan de biodiversiteit in deze stadswaard een sterke impuls geven.

Het natuurbeheer gebeurt in opdracht van Rijkswaterstaat en wordt uitgevoerd Stichting ARK Natuurontwikkeling die op hun beurt FREE

Nature inhuurt voor het begrazingsbeheer. Met het project FluviaTiel heeft er reeds een overgang plaatsgevonden van agrarisch gebied naar een stadswaard. Hier gaan nu hoogwaterveiligheid, natuurontwikkeling en recreatie hand in hand. Vanaf 2022 hoopt ARK het gebied te kunnen overdragen aan een lokale partij.

Atalanta

KRINGLOOP VAN DE NATUUR

Een uiterst waardevol natuurlijk proces is de cirkel van leven en dood. FREE Nature werkt met vrijlevende en zelfredzame dieren. Die zelfredzaamheid betekent dat ze gebruik maken van alles wat de natuur hun te bieden heeft om een goed leven te leiden, te genezen en parasieten te weren. Op het moment dat een dier niet meer voor zichzelf kan zorgen wordt er (veterinaire) hulp geboden. Wanneer lijden ondraaglijk wordt en er geen zicht

is op herstel wordt een dier hiervan verlost. Ook in de Maashorst moesten we afscheid nemen van twee wisenten. Niet alleen hadden zij problemen met de gezondheid, ook het uitplaatsen van deze dieren was niet mogelijk omdat ze te verwant waren aan wisenten in andere gebieden. Omdat wisenten geen gehouden status hebben mochten zij in het gebied blijven om hun laatste fase in de cyclus van leven en dood te voltooien.

De kadavers van beide wisenten hebben het leven gegeven aan duizenden insecten die op hun beurt vele bekjes hebben gevoed van zoogdieren en vogels. Het nut van kadavers is van onschatbare waarde en een onderzoek met wildcamera's, medewerkers, studenten en specialisten van EIS liet dit uitvoerig zien. Nieuwe soorten werden ontdekt, gebiedsvreemde raven, vossen, muizen, reeën, vlinders en andere grote grazers; ze kwamen allemaal in beeld. De grote massa van een kadaver geeft voedingstoffen en mineralen aan alles in de natuur, van schimmel tot zoogdier. De dood van een individueel dier is nooit leuk maar als je dan ziet hoeveel leven dit geeft dan zie je dat grazers zowel levend als dood een sleutelsoort zijn voor onze biodiversiteit.

Aaskever wisentkadaver Maashorst

Raaf op wisentkadaver Maashorst

'De kadavers van beide wisenten hebben het leven gegeven aan duizenden insecten die op hun beurt vele bekjes hebben gevoed van zoogdieren en vogels.'

'Nieuwe soorten werden ontdekt, gebiedsvreemde raven, vossen, muizen, reeën, vlinders en andere grote grazers; ze kwamen allemaal in beeld.'

MEST MET VERRASSINGEN

Even waardevol als de activiteit van het grazen zelf zijn de uitwerpselen van onze runderen en paarden. Mesthopen en vlaaien trekken net als kadavers veel insecten aan en ze verspreiden zaden en voedingsstoffen in het gebied. Insecten zijn de basis waar andere dieren op af komen en dat leidde in Zeeland tot een leuke verrassing. In Oranjezon bleek dat de natte duinvalleien en paardenmest een ideale combinatie is voor de rugstreepad. Als het te heet wordt, graven de padjes zich in het duinzand in tot een diepte die vochtig en koel genoeg is. Maar de paardenmesthopen zijn een geliefd alternatief. Ze bieden schuilgelegenheid, schaduw en veel voedsel door de grote hoeveelheden vliegen en kevers die op de mest af komen. Zeker als de aanwezige dominante hengsten nog een keer over een bestaande hoop van een andere hengst of merrie heen poepen. De verse mest trekt nieuwe insecten aan en de oude mest biedt goede schuilgelegenheden. In elk hoopje leven wel tien tot twintig jonge rugstreepadjes, soms samen met een jonge gewone pad

Op de Slikken van de Heen zijn tevens veel bijzondere paddenstoelen gevonden op de mest van grote grazers. De sporen van deze paddenstoelen zijn aan komen waaien en in de mest beland, of zijn als sporenpakketjes of schimmeldraden aan planten blijven hangen en vervolgens door de grazers opgegeten. Deze sporen en schimmeldraden overleven het spijsverterings-

Rugstreepadjes maken gebruik van mesthopen voor voedsel en veiligheid

proces en zitten dus al in de poep als die op de grond valt. De mest kan dan meteen van binnenuit gekoloniseerd worden. Voor de groei van de paddenstoelen moet het wel vochtig genoeg zijn. De buitjes van de laatste tijd hebben een goed effect gehad. Op de mest van de Zeeuwse grazers zijn niet alleen veel, maar ook een aantal zeer zeldzame paddenstoelen aangetroffen. Zoals de geringde inktzwam, een soort die als

ernstig bedreigd op de rode lijst staat. Ook het zeldzame keutelkaalkopje en de weinig voorkomende valse witte mestinktzwam kwamen uit de mest tevoorschijn. De lijst van andere op de vlaaien en vijgen aangetroffen paddenstoelen is lang: van dooiergele mestzwam tot het paardenvijgbreeksteeltje en van het klein mestplooirokje tot aan de kleine grauwkop en nog veel meer.

KUDDEBALANS

FREE Nature sloot 2020 af met in totaal 1831 grazers: runderen, paarden, wisenten en waterbuffels. Een groei van 4,5%.

De populatie wisenten groeide van 30 naar 37 dieren eind 2020. Een nieuw leefgebied, de Slikken van de Heen, kon bevolkt worden met dieren uit de Maashorst, Kraansvlak en Natuurpark Lelystad. In de Maashorst en de Slikken van de Heen werden totaal 7 kalveren geboren. In de Veluwe zijn geen kalveren geboren vanwege het gebrek aan een volwassen stier. Daarom is hier een stier van de Maashorst naartoe verhuisd, in 2021 verwachten we hier de eerste kalveren van. Op de Maashorst zijn een aantal dieren afgefallen vanwege verzwakking.

De kudde waterbuffels in de Noordwaard groeide van 43 naar 57 dieren. Er zijn meer dieren aangehouden om nieuwe projecten mee te bevolken, alleen werden die een jaar uitgesteld. Er zijn daardoor geen dieren geslacht. Ten opzichte van vorig jaar, toen de piek van de geboortes in september lag, zijn er nu meer kalveren in juli en augustus geboren.

De kudde paarden groeide met 4% van 674 naar 702 eind 2020. De kudde bestaat uit 6 Exmoors en 696 koniks. De reproductie was met 29% een paar procent lager dan het voorgaande jaar, er werden 198 veulens geboren. 168 dieren zijn geslacht of vonden een natuurlijke dood. 4 dieren

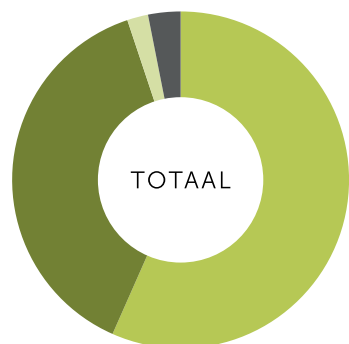

Rode Geuzen - Slikken van de Heen

zijn overgedragen aan collega natuurorganisaties in het kader van genetisch beheer.

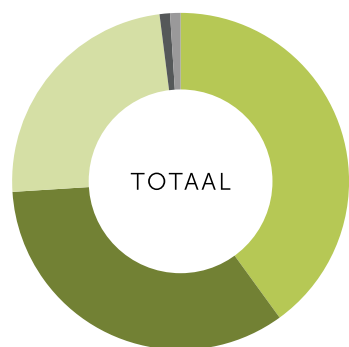
Ook de kudde runderen groeide met 4%: aan het eind van het jaar hadden we 1039 runderen in eigendom. Hiervan is 40% Galloway, 34% Schotse hooglander, 24% Rode geus, 1% Sayaguesa en 1% Hereford. Die laatste hebben we om praktische redenen overgenomen van een boer om te begrazen in Oranjezon.

Kuddebalans 31-12-20

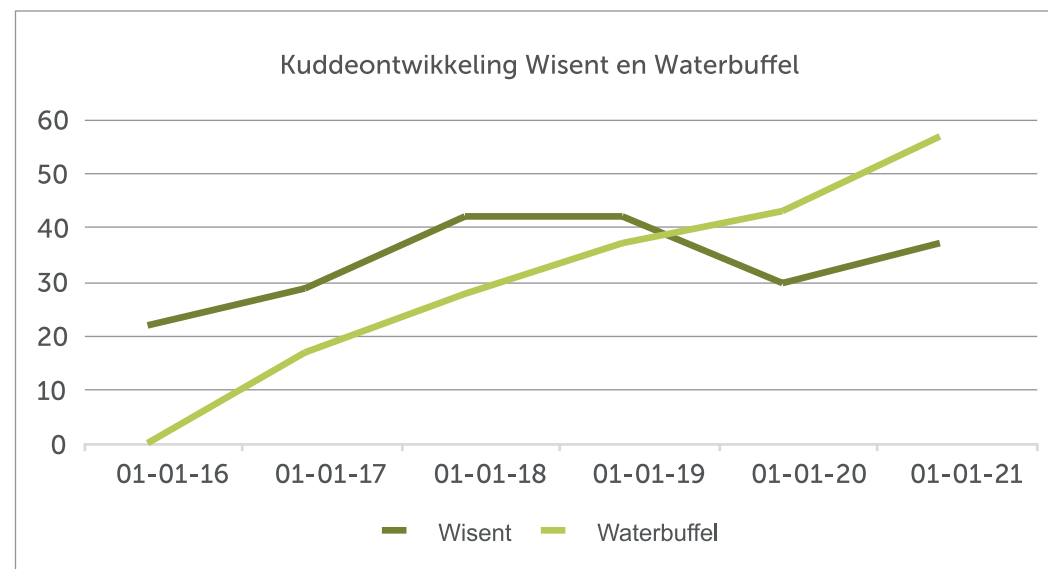
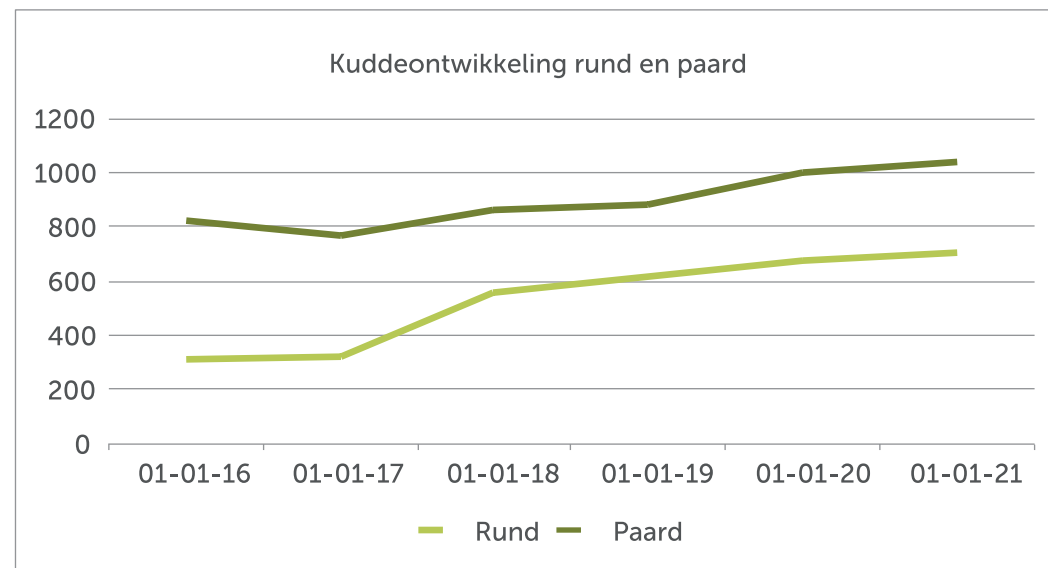
RUND	57%
PAARD	38%
WISENT	2%
WATERBUFFEL	3%

Verdeling runderrassen

GALLOWAY	40%
SCHOTSE HOOGLANDER	34%
RODE GEUS	24%
SAYAGUESA	1%
HEREFORD	1%

Kuddeontwikkeling

OPDRACHTGEVERS FREE NATURE 2020

FRIESLAND

- 1 Duinen van Schiermonnikoog – Natuurmonumenten

NOORD-HOLLAND

- 2 Geuzenbos Amsterdam – Havenbedrijf Amsterdam
- 3 Begrazingsgebieden Vattenfall centrale Diemen – Vattenfall
- 4 Naardermeer – Natuurmonumenten

ZUID-HOLLAND

- 5 Landtong Rozenburg – Gemeente Rotterdam
- 6 Broekpolder – Gemeente Vlaardingen
- 7 Eiland van Brieneoord – Zuid-Hollands Landschap
- 8 Klimaatbuffer IJsselmonde, Koedood zone – ARK Natuurontwikkeling
- 9 Zuid-Polder – Gemeente Barendrecht
- 10 De Staart – Hoeksche Waards Landschap
- 11 Kuipersveer – Diverse sponsors – bedrijven en particulieren

GELDERLAND

- 12 Kleine Willemswaard (per sept. 2020) – ARK Natuurontwikkeling
- 13 Munnikenland – Staatsbosbeheer
- 14 Heesseltse uiterwaard (per eind november) – Staatsbosbeheer
- 15 Beuningse uiterwaard & Weurtse uiterwaard – Staatsbosbeheer, Engie & Alliander
- 16 Gelderse Poort (Groenlandencolplex, Erlecomse waard, Millingerwaard, Gendtse uiterwaard, Klompenwaard en Sterrenschans) – Staatsbosbeheer
- 17 Loowaard – Staatsbosbeheer, Wienerberger & Moorlag
- 18 Wisenten Veluwe Radio Kootwijk – ARK Natuurontwikkeling

ZEELAND

- 19 Slikken van de Heen – St. Het Zeeuwse Landschap
- 20 Oranjezon – St. Het Zeeuwse Landschap

NOORD-BRABANT

- 21 Landgoed Pannenhoeft – Brabants Landschap
- 22 Noordwaard – Gebr. Van Kessel B.V.
- 23 Groesplaat – Brabants Landschap
- 24 Diezemoning – Gemeente 's-Hertogenbosch
- 25 Kanaalpark – Gemeente 's-Hertogenbosch i.s.m. Stadsboerderij Eyghentijds
- 26 Maashorst – Staatsbosbeheer i.s.m. st. Maashorst in Uitvoering

LIMBURG

- 27 De Rug – Waterleiding Maatschappij Limburg (WML)
- 28 Rivierpark Maasvallei – Staatsbosbeheer
- 29 Roode Beek – Natuurmonumenten
- 30 Wormdal – Waterschap Limburg, Städteregion, Aachen, Stadt Herzogenrath
- 31 Geuldal Stockhem – Natuurmonumenten
- 32 Drielandenpark – Staatsbosbeheer

DUITSLAND

- 33 Kitschbach – Gemeinde Waldfeucht

3

DESKUNDIGHEID

FREE BLIJFT ONDERZOEKEN

Ook in 2020 zijn er weer diverse onderzoeken uitgevoerd, veelal samen met onderwijsinstellingen als Wageningen Universiteit, HAS Den Bosch en Venlo en Van Hall Larenstein. Zo krijgen we steeds meer inzichten in de werking van natuurgebieden en de invloeden van grazers op de ontwikkeling van flora en fauna.

STUDENTENONDERZOEKEN

Een van de belangrijkste onderzoeksgebieden in 2020 was de Maashorst. Na de koppeling van het zuidelijk deel van de Maashorst met het Herperduin deden 2 studenten van HAS Venlo onderzoek naar het terreingebruik van de Taurossen en Exmoorpony's in beide gebieden. Zij kwamen tot de conclusie dat de vegetatie in het zuidelijk deel van de Maashorst het meest aantrekkelijk is voor de dieren en dat de kans groot is dat de dieren zich hier vaker zouden gaan ophouden. Effectief zou hiermee de begrazingsdruk op het Herperduin afnemen. In de loop van het jaar zagen we dat de dieren inderdaad vooral in het zuidelijk deel aan het grazen waren.

Een studente van HAS Den Bosch besloot zich te storten op het analyseren van 5 jaar data terreingebruik grote grazers op de Maashorst. Hierbij toonde ze duidelijk verschillen tussen de drie soorten grazers aan. Zo gebruiken de wisenten's zomers veel meer het bos t.o.v. de andere grazers en hebben hiermee een duidelijke toegevoegde

waarde. Opvallend was ook het met de jaren toenemend gebruik van de heidegebieden door de Taurossen, terwijl de Exmoor's vooral de focus hadden op de graslanden.

Met de jaarprojecten van de HAS Den Bosch bekeken we de relatie tussen de grazers en afstand tot publieke paden, op basis van gps-data middels halsbandonderzoek. Zo zagen we dat Taurossen in de weekenden gemiddeld dichter op de fietspaden staan dan op doordeweekse dagen. Dit gold ook voor de wisenten die in de weekenden gemiddeld dichter op de afrastering staan dan doordeweeks. Mogelijk is dit om een beter zicht te hebben op wat er in de omgeving gebeurt.

Niet alleen doen we onderzoek naar de dieren zelf, uiteindelijk zijn de grazers een integraal onderdeel van de Maashorst. Samen met Van Hall Larenstein is onderzoek gedaan naar vraat aan houtige gewassen in het bos. Zo zien we een meer dan gemiddeld vraatbeeld bij dunne jonge bomen en struiken van soorten als lijsterbes, Amerikaanse eik en in iets mindere mate Amerikaanse vogelkers. Een duidelijke aanwijzing dat zij voor hun overleving op lange termijn aangewezen zijn op andere overlevingstechnieken, bijvoorbeeld bescherming door doornstruwelen. Een tweetal studenten van de diergeneeskunde faculteit van de Universiteit Utrecht hebben een inventarisatie uitgevoerd naar het voorkomen van leverbot in diverse natuurgebieden. Factoren als toenemende vochtigheid en hogere begrazingsdruk verhogen duidelijk de infectiedruk van lever-

bot. Belangrijke conclusie is dat gecombineerde begrazing met rund en paard de infectiedruk aanzienlijk verlaagd t.o.v. natuurgebieden waar alleen runderen grazen.

Samen met Wageningen Universiteit is onderzoek verricht naar de ontwikkeling van broedvogels in natuurontwikkelingsgebieden langs de grote rivieren. Hierbij zijn meerjarige datasets vergeleken op trends voor en na de start van natuurontwikkeling en inzet van grote grazers. Duidelijk is dat de diversiteit aan vogelsoorten toeneemt na de start van de begrazing en dat mettertijd meer soorten van struweel en bos de gebieden bevolken. Soorten van open habitat nemen in aantal weliswaar af, maar verdwijnen niet.

BEGELEIDING BEGRAZING STAATSBOSBEHEER FLEVOLAND

Na de reset Oostvaarderplassen en het transport van 151 koniks naar Wit-Rusland heeft FREE Nature ook in 2020 Staatsbosbeheer ondersteund bij het kuddebeheer in de natuurgebieden in Flevoland. De omvorming van het begrazingsbeheer, als gevolg van de beleidswijziging in 2018, in en rond de Oostvaardersplassen vordert goed. Samen met enkele dierenartsen gaven we advies over de condities van de dieren en leverden we ondersteuning bij het verplaatsen van koniks naar het trekweggebied. Ook in het Horsterwold leverden we ondersteuning om de kudde koniks verder te ontwikkelen in hun sociale kuddeaanstelling.

Beheerder Arjen Boerman vervangt een zenderhalsband

VANGKRAAL VOOR WISENTEN

Bij het beheren van grote grazers werk je altijd in relatief kleine en omheinde gebieden. Relatief klein want het gebied is groot genoeg voor het aantal dieren dat er leeft, maar niet voldoende groot om alle aanwas te kunnen houden. Ook zijn er in Nederland geen directe mogelijkheden voor grote grazers om uit zichzelf naar andere

gebieden te trekken. Deze gegevens maken dat een stichting zoals wij de kuddes actief beheren. Het bepalen van aantallen, genetische diversiteit en dus het verplaatsen van dieren is een wezenlijk onderdeel van begrazingbeheer. Waar runderen en paarden door mensen opgedreven kunnen worden is dit met wisenten een heel ander verhaal. Zij zijn nooit gedomesticeerd geweest en laten zich niet makkelijk sturen, werken met

wisenten is daarmee in onze branche een beetje een vak apart.

Bij de jaarlijkse vangactie in de Maashorst, chippen we de jonge dieren, nemen we DNA af en vervangen wij de halsbandzenders. De kuddebeheerder kan samen met een assistent voor het aangeven van de zender, boutjes en gereedschap en iemand die het koptouw bedient in vijf minu-

ten het dier de zender omhangen of eraf halen. Dit gebeurt met een ervaren team in alle rust en bij volle bewustzijn van het dier. Deze werkwijze passen wij nu toe in de Maashorst, net als onze samenwerkingspartner het Flevolandschap. Zo zijn in 2020 in totaal drie dieren van een halsbandzender voorzien. Door de zenders kunnen we de dieren volgen, hebben de gidsen een betere kans om de dieren te vinden tijdens excursies,

kunnen er studentenonderzoeken plaats vinden naar o.a. terreingebruik en het is erg handig voor de toezichtrondes. Wanneer wisenten verplaatst moeten worden naar andere natuurgebieden komt de vangkraal goed van pas. De dieren worden op een rustige wijze geselecteerd en getransporteerd naar hun nieuwe omgeving. In het hoofdstuk Uit Het Veld kunt u lezen welke verplaatsingen dit jaar hebben plaatsgevonden.

IN DE MEDIA

In 2020 waren we weer regelmatig terug te vinden in diverse regionale en landelijke media. Zo was er aan het begin van het jaar veel aandacht voor het hoge water in de rivieren. Voor het eerst liep de Noordwaard vol vanuit de kant van de Merwede, de noordkant. Vijf Jaar na afronding van de inrichting kon de Noordwaard eindelijk zijn waarde bewijzen. Ook de introductie van de eerste wisenten op de Slikken van de Heen in februari trok de nodige aandacht.

In juni was er een speciale editie van Vroege Vogels TV over natuurgebied de Maashorst. De wisselwerking tussen natuurontwikkeling, bosvorming, de ijzerrijke kwel van de wijstgronden en uiteraard de begrazing met o.a. de wisenten kwam schitterend in beeld. De wisenten lieten zich goed zien, net als de vele begrazingseffecten, van het snoeien van bomen en struiken tot aan de relatie met de weidemieren.

Tijdens de warme zomerdagen in augustus ging Editie NL in op het samengaan van de vele badgasten in de uiterwaarden en de aanwezige grote grazers. Mens en dier zoeken met dit warme weer verkoeling bij het water. Wanneer we de omgangsregels respecteren gaat dit goed samen. Een enkele keer moet je misschien je handdoek verleggen. Belangrijk is vooral om de dieren niet te voeren of aan te halen!

Bij de winnaar van de Televizier-Ster Jeugd 2020,

Beestenbrigade

'Kinderen gingen met het programma Beestenbrigade, op kuddecontrole bij de koniks en Galloway's in de Gelderse Poort.'

het programma De Beestenbrigade, gingen kinderen op kuddecontrole bij de koniks en Galloway's in de Gelderse Poort. Nadat ze gezien hadden dat het met de dieren goed ging, hebben ze ook nog even de handen uit de mouwen gestoken door te helpen met het ruimen van afval. Het EO-kinderprogramma Tussen Kop en Staart gaat in op hoe dieren functioneren. Na een kuddecontrole van de wisenten op de Maashorst werd er in de studio een grote wisentenvlaai uitgelopen op al het leven wat hierin voorkomt. Zo zie je maar weer dat het niet preventief ontwormen van grote grazers een grote rijkdom oplevert.

De vondst van dioxines en pcb's in dieren uit de uiterwaarden (zie ook hoofdstuk wildernisvlees) trok de nodige media-aandacht. Zo publiceerde de Gelderlander diverse artikelen waarbij o.a. gezocht werd naar de bron van de verontreiniging en het welzijn van de dieren. In december was er bij het programma Nieuwsuur uitgebreid aandacht voor de dioxinekwestie.

Het programma Keuringsdienst van Waarde maakte een vergelijk van ons wildernisvlees met diverse aanbieders van vlees afkomstig uit natuurgebieden. Hierbij kwam het wildernisvlees als duidelijk onderscheidend vlees naar voren.

Tussen Kop en Staart Maashorst 2020

4

WILDERNISVLEES

DE AFHAALPUNTEN

We zijn 2020 in januari zeer positief gestart met alle afhaalpunten. In maart kregen we plotse-ling te maken met de lockdown in verband met Covid-19. Dat betekende dat een aantal afhaalpunten de deuren tijdelijk moest sluiten. Bij een aantal afhaalpunten werken alleen vrijwilligers en voor hun veiligheid was sluiting onvermijdelijk. Bij de overige afhaalpunten werden in de meeste gevallen de afhaaltijden beperkt. Dit alles zorgde in maart voor enig logistiek gepuzzel om de al bestelde pakketten wildernisvlees bij de klanten te krijgen. Alle klanten begrepen de situatie en waren zeer behulpzaam. Zij reisden vrijwillig naar een ander afhaalpunt. Onze dank daarvoor. Dachten we in maart nog dat het slechts tijde-lijk zou zijn, bleken we uiteindelijk heel 2020 te maken te hebben met de sluitingen her en der. De beperkte afhaal mogelijkheden veroorzaakten uiteindelijk minder bestellingen, waardoor we in 2020 minder pakketten verkochten dan in voor-gaande jaren

Na de zomer waren er bij een aantal afhaalpunten op zeer beperkte schaal weer mogelijkheden om bestelde pakketten op te halen. Los vlees of andere producten aanschaffen was in de meeste gevallen nog niet mogelijk.

Wildernisvlees was in 2020 op 15 verschillende locatie verkrijgbaar en daarnaast was levering via bezorgdienst Zuid-Limburg een optie.

Afhaalpunten wildernisvlees 2020	
Noord-Holland	
Dicks Badkamers	Werfstraat 10, Haarlem
De Boswinkel Amsterdamse Bos	Bosbaanweg 5, Amstelveen
Familie Vrolijk (privé) (per 1 april)	Coen van Boshuizenlaan 36, Ouderkerk a/d Amstel
De Winkel Land en Boschzigt	Leeuwenlaan 34, 's-Gravenland
Zuid-Holland	
Wijnkoperij van den Hoogen	Hyacinthweg 71, Den Haag
Ambacht (De Molen)	Phoenixstraat 112, Delft
Eten van Arie	Kromme Zandweg 68, Rotterdam
Bezoekerscentrum Klein Profijt	Zalmpad 11, Oud-Beijerland
Utrecht	
Landgoed Oostbroek, Het Winkeltje	Bunnikseweg 45A, De Bilt
Koetshuis Stoutenburg	Stoutenburgerlaan 4, Stoutenburg
Bezoekerscentrum de Blauwe Kamer	Blaauwe Kamer 14, Wageningen
Gelderland	
Familie Büchner (Privé)	Kraaijenberg 70-07, Wijchen
Familie Vermeulen (Privé)	Dalweg 190, Doorwerth
Het Aardappelpakhuis	Hoofdstraat 87, Velp
Familie de Jong (Privé)	Ooysewijk 63, Nijmegen
Noord-Brabant	
Hof Eyghentijds	Lunerkampweg 5, Rosmalen
Limburg	
Bezorgdienst Zuid-Limburg	

DIOXINES EN PCB'S IN WILDERNISVLEES

In juni 2020 kwam er bij een NVWA controle, zeer tot onze spijt, aan het licht dat er in een partij vlees afkomstig uit de uiterwaarden van Slot Loevestein, een normoverschrijding voor dioxines en PCB's was aangetroffen. Helaas was een gedeelte van deze partij inmiddels aan onze klanten geleverd. Alle afnemers zijn direct door ons team van de bevindingen op de hoogte gesteld. Dat betekende veel bellen en mailen. Het vlees moest worden weggegooid, maar de klanten zijn uiteraard financieel gecompenseerd. We brachten de medewerkers van de afhaalpunten op de hoogte van het één en ander zodat zij eventuele vragen konden beantwoorden.

Na dit voor ons onverwachte testresultaat heeft FREE Nature op eigen initiatief meer vlees te laten testen, zodat we er zeker van kunnen zijn, dat het geleverde wildernisvlees aan de wettelijke normen voldoet. Gedurende het jaar was er veel media-aandacht over vervuiling met dioxines in diverse uiterwaarden en wordt er onderzoek gedaan naar de gevolgen van deze vervuiling voor de dieren in de uiterwaarden. De NVWA is een risico-beoordeling opgestart waarvan de resultaten einde voorjaar 2021 worden verwacht. Helaas zijn ook hun middelen beperkt waardoor de focus vooral op natuurgebieden ligt.

Dioxines en pcb's zijn stoffen die alom in ons milieu voorkomen, maar in te hoge concentra-

Planten en koniks

ties schadelijk kunnen zijn. Hiervoor zijn normen opgesteld. In het milieu hechten dioxines en pcb's zich aan slib en klei-deeltjes, eenmaal opgenomen in het lichaam wordt het opgeslagen in het vet. Deze stoffen komen o.a. voor in oude bestrijdingsmiddelen of kunnen vrij komen bij

verbranding van chemische stoffen. Een eerste beeld duidt erop dat dioxines in het rivierengebied een link hebben met oude verontreinigingen uit de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw. Opvallend is dat er geen normoverschrijdingen worden aangetoond in vergraven uiterwaarden, daar waar

het oude slib en klei is verwijderd. Diverse onderzoeken moeten in de loop van 2021 meer duidelijkheid scheppen.

GALLOWAY NAARDERMEER

Ook het vlees van Galloway Naardermeer hebben we in 2020 middels een steekproef laten onderzoeken. Hieruit kwamen geen normoverschrijdingen naar voren. Zodoende konden we ons vaste klantenbestand hier weer van dienst zijn in het najaar. Met enkele Corona-aanpassingen konden we de versvleesverkoopdagen weer in oktober, november en december organiseren. Met iets meer contact op afstand en soms iets sneller weer vertrekken na het afhalen van het bestelde vlees, was er weer veel mogelijk.

Op deze manier weet FREE beheerder Wouter Slors al jaren een goed contact te onderhouden met de omwonenden van het Naardermeer. Op de verkoopdagen is hij altijd aanwezig en aanspreekbaar. Zo koopt men niet alleen een mooi stukje vlees, maar weet men ook waar het vandaan komt, wat voor leven het heeft gehad, hoe de begrazing bijdraagt aan de ontwikkeling van het natuurgebied Naardermeer en hoe wij met dilemma's als ethiek omgaan.

AFHAALPUNT AAN HET WOORD

Wildernisvlees afhaalpunt Natuurbezoekerscentrum Klein Profijt

Al vrij snel nadat werd begonnen met het verkopen van wildernisvlees, werd ons gevraagd om afhaalpunt te worden. Het Hoekschevaards Landschap (HWL) werkte immers al samen met FREE bij het begrazen van natuurterrein De Staart. Het bezoekerscentrum dat pal naast dit terrein ligt, met ruim 15.000 bezoekers, was dan ook een voor de hand liggende locatie.

Was het in het begin nog wat onwennig en moesten we vooral veel en vaak vertellen wat wildernisvlees is: "Nee het is geen wild en ja het is het meest biologische vlees dat je kan bedenken. Maar nee het heeft geen keurmerk." Langzaamaan kwamen er meer en meer vaste en tevreden afnemers die soms nu nog steeds (al meer dan 10 jaar) vlees afnemen.

Leuk detail is dat we in de begin dagen eigenlijk de enige echte vegetarische slager waren. Dit omdat degene die het vlees bracht plus de mensen die het aan de klanten mee gaven allemaal geen vlees aten. Je kreeg dan van die gesprekken waarin mensen vroegen of het lekker vlees was. Waarop dan geantwoord werd: "Geen idee, ik eet geen vlees". Maar dat heeft nooit ervoor gezorgd dat mensen dachten: "Hmmm, is het dan wel goed?"

Klein Profijt

Ik ben al die jaren betrokken geweest bij het afhalen van het wildernisvlees en heb ook al die jaren voor de volle 100% achter dit product gestaan. Als er dan geen plek elders is voor de dieren, dan is dit het beste en mooiste wat je ermee kunt doen. Dieren die geboren en groot geworden zijn in volledige vrijheid en tot het moment van slachten alle vrijheid hebben gehad. Het kan niet beter.

Het is dan ook overbodig om te zeggen dat de samenwerking tussen FREE en HWL al die jaren prima is geweest en het is fijn dat wij als natuurbezoekerscentrum een bijdrage kunnen leveren aan goed en verantwoord vlees. Niet alleen helpen de grote grazers bij het mooi en divers houden van de talloze natuurterreinen, ze leveren ook nog eens verantwoord vlees.

Merijn van den Hoogenhoff

Beheerder van NBC Klein Profijt
Oud Beijerland

5

ORGANISATIE

PERSONEELSZAKEN & WERKORGANISATIE

Samenwerken op afstand, zo zou je 2020 in het kort kunnen omschrijven. Hoewel de medewerkers van FREE al jaren gewend zijn om zeer zelfstandig te werken, werken we toch gezamenlijk aan onze missie en visie. Dit doen we door elkaar te ontmoeten in het veld, maar ook via gezamenlijke bijeenkomsten. In 2020 kwamen hier de online vergaderingen voor in de plaats. Sinds de Corona-uitbraak en de eerste lockdown in maart, konden we als gehele organisatie slechts een keer met z'n allen bij elkaar komen. Voor een gezamenlijke teamtraining konden wij onder de geldende voorwaarden toch nog samen werken aan teambuilding en communicatie.

Hoewel geen vervanger voor fysieke vergaderingen, zijn de online overleggen een goede toevoeging op het dagelijkse werk van FREE Nature. Het biedt iedereen de kans om ongeacht de onderlinge afstanden wel het werk met elkaar te bespreken. Daarom zullen online meetings ook in de toekomst, na Covid-19, een stukje extra gereedschap binnen de organisatie blijven.

Juist in deze tijd is het extra belangrijk om als organisatie bij elkaar te blijven. Vanwege verdere personeel- en organisatieontwikkeling is er ook extra geïnvesteerd in de onderlinge samenwerking. In bureau Team4teams vond FREE Nature een ideale partij om ons mee te nemen

Kern FREE Nature 2020	
Arjen Boerman	Beheerder / voorlichter & team wildernisvlees
Baike Popma (per 18 maart)	Toezichthouder
Esther Linnartz	Beheerder / voorlichter & kuddeadministratie
Fokko Erhart (tot 30 april)	Beheerder / voorlichter
Jan Cuypers	Toezichthouder & kuddeadministratie
John de Groot	Financiële administratie
Laura Kuipers	Toezichthouder
Manon Willemstein	Beheerder / voorlichter
Marc Buchner	Beheerder / voorlichter & team wildernisvlees
Marijke van Rootselaar	Administratief medewerker & team wildernisvlees
Patrick van den Burg	Beheerder / voorlichter
Roeland Vermeulen	Directeur-bestuurder
Sabine Wolters (per 1 mei)	Beheerder en communicatiemedewerker
Tanja de Bode	Beheerder / Voorlichter & project management
Wilbert Verriet	Kuddebeheerder
Wouter Deelen	Junior beheerder / voorlichter
Wouter Slors	Beheerder / voorlichter & Verkoop Galloway Naardermeer

in de wereld van communicatie. Samen werden we wijzer in diverse communicatiestijlen; hoe reageer jezelf, hoe reageert een ander, maar ook hoe zorg ik ervoor dat ik de ander begrijp of dat mijn boodschap goed landt.

In totaal hadden in 2020 12 personen een dienstverband binnen FREE Nature. Eén dienstverband is op eigen verzoek van de medewerker per 30 april beëindigd, terwijl FREE Nature in de loop van 2020 ook twee nieuwe collega's heeft gekregen. FREE Nature sloot het jaar 2020 af met

een bezetting van 11 mensen in loondienst welke gezamenlijk 9,3 FTE bezetten. Daarnaast waren diverse zelfstandigen op ad hoc basis actief voor FREE Nature. In totaal hebben 5 zelfstandigen een jaaropdracht gekregen van FREE Nature waarmee nog eens 2,0 FTE is benut.

Na een dienstverband van iets meer dan 23 jaar, heeft Fokko Erhart besloten om zich per 2020 als zelfstandige verder te ontwikkelen. Met zijn eigen bedrijf zorgt hij o.a. voor natuurfotografie, organiseert hij natuurreizen en levert hij adviesdiensten. Fokko zijn eerste dienstverband ging in op 15 april 1997, toen nog bij ARK Natuurontwikkeling. In 2007 besloot Fokko bij de afsplitsing van FREE Nature van ARK Natuurontwikkeling, met FREE mee te gaan, toen al als ervaren kuddebeheerder. Fokko heeft op vele manieren bijgedragen aan de ontwikkeling van de natuur in binnen- en buitenland. Zo zag hij de Gelderse Poort veranderen van voormalige landbouwgronden in ruige natuurgebieden. Niet alleen door zijn eigen ogen, maar ook vastgelegd door de vele mooie foto's die hij met zijn camera maakte. Hij mag ook trots zijn op de ontwikkelingen in de Oostelijke Rhodopen in Bulgarije, waar hij samen met lokale natuurbeheerders het begrip natuurlijke begrazing introduceerde. En steeds weer leerde hij collega's om juist niets te doen en je te laten verrassen door wat de natuur zelf brengt. Op 30 april trad Fokko uit dienst, mede door de Coronamaatregelen heeft hij nog steeds een afscheidsfeestje van ons tegoed. Fokko is altijd een zeer gewaardeerde medewer-

ker geweest vanwege zijn inzet en brede visie; wij zullen hem missen maar wensen hem vooral veel succes en plezier met zijn eigen bedrijf Grazer Advies.

Nieuw bij FREE Nature in 2020 zijn Baïke Popma en Sabine Wolters. Baïke begon haar loopbaan op een vreemd moment. Slechts 5 dagen voor de aankondiging van de intelligente lockdown, op 18 maart 2020, trad ze in dienst van FREE Nature. Baïke vervult de rol van toezichthouder op de Noordoevers van de Gelderse Poort. Vanuit het resultaat 2019 is voor 2020/2021 een bestemmingsreserve ingericht om extra te investeren in de externe communicatie, met als uiteindelijk doel dit in de bedrijfsvoering te integreren. Het aannemen van een communicatiemedewerker is hier een belangrijk onderdeel van. Sabine Wolters begon haar dienstverband op 1 mei. Centraal voor Sabine is dan ook haar rol als communicatiemedewerker. Om daarnaast met haar voeten in de klei te staan, midden in het werkveld van FREE Nature, vervult Sabine de rol van beheerder in natuurgebied de Loowaard.

Beste Fokko, bedankt voor je jarenlange trouwe inzet, we zien elkaar hopelijk snel weer, buiten in het veld!

Beste Baïke en Sabine welkom bij de club!

VRIJWILLIGERS

Inmiddels ben ik nu zo'n 4 jaar vrijwilliger bij FREE Nature. Bij een wandeling door het Geuzenbos-Amsterdam kwam ik de beheerder Arjen Boerman tegen, hij vertelde mij dat hij nog wel een vrijwilliger kon gebruiken. Dat zag ik als een buitenkans. Ik geniet van het buitenzijn, de wisseling van de seizoenen, de sociale interactie van de grazers onderling en het jonge spul in het voorjaar.

Wandelen combineren met toezicht is voor mij een heerlijke uitlaat en zo kan ik me nu ook meteen nuttig maken. Ik heb het gebied, de Koniks en de Schotse Hooglanders die er lopen inmiddels goed leren kennen, waardoor ik steeds beter datgene zie wat belangrijk is voor de beheerder. We (de andere vrijwilligers en de beheerder) houden elkaar goed op de hoogte van elkaars bevindingen met een klein verslagje van onze rondes met eventueel foto's.

Toezicht houden is soms uitdagend, bijvoorbeeld nog één enkel dier moeten vinden dat nog ergens uithangt, soms word je dan wel eens op de proef gesteld. Want ook als het stormt of als de regen met bakken uit de hemel valt gaat toezicht gewoon door. Ik ben al heel wat keren uitgegleden, tot mijn knieën weggezakt en tot op het bot natgeregend... maar wat nat is wordt tenslotte ook gewoon weer droog.

Ik ben enorm begaan met de grazers en wil zelf

De foto's op deze pagina zijn gemaakt door Esther van der Hart

gezien hebben dat ze allemaal ok zijn, zeker in de tijd dat er veel geboortes verwacht worden doe ik nog wel eens spontaan een extra rondje. Maar eigenlijk doen de grazers het natuurlijk gewoon even tussendoor, nieuw leven op de wereld zetten, natuur op eigen benen! Hoe mooi is het ineens een nieuw kalf of veulen tegen te komen... daar kan ik echt van genieten.

Heel soms is er iets met een van de grazers aan de hand en moet er actie worden ondernomen, een kort lijntje met de beheerder is dan van groot belang.

Na 4 jaar beschouw ik het nog steeds als een leerproces, niet in de laatste plaats over mezelf. Sinds 2019 is toezicht in Diemen-Vattenfall erbij gekomen, drie kleine gebiedjes met Schotse Hooglanders. Dus ik ben er maar druk mee, maar waarom niet, ik zou het elke dag wel willen doen! Meer en meer ben ik me ook gaan interesseren voor het kleinere spul, insecten. Die "kleine wereld" is mateloos interessant, en hangt nauw samen met de grote grazers en al het leven in een gebied. Als enthousiast amateur fotograaf kan ik mijn hart ophalen, de camera gaat altijd mee. Op mijn buik tussen de struiken om een

kevertje op de foto te krijgen, gelukkiger kun je me niet maken. Het is ongelooflijk wat een leven je gewoon voor je voeten kan vinden, op iedere vierkante cm gebeurt wel wat.

Met vriendelijke groet,
Esther van der Hart

6

RAAD VAN TOEZICHT GOVERNANCE

FREE Nature had eind 2020 een Raad van Toezicht (RvT) bestaande uit 7 personen die onbezoldigd hun werkzaamheden verrichten. In 2020 kwam de Raad van Toezicht 4 maal bijeen en sprak daarbij o.a. over organisatieontwikkeling, acquisitie en communicatiestrategie. Veel aandacht was er dit jaar voor de in te richten bestemmingsreserves, de ontwikkeling van een communicatie strategie, omgang met Corona maatregelen en de gevolgen van normoverschrijdingen van dioxines en pcb's in de diverse natuurgebieden en in het vlees.

Nieuw binnen de Raad van Toezicht is dhr. Frits Spangenberg. Dhr. Spangenberg is als macrosocioloog o.a. oprichter van bureau 'Motivation,' welke hij heeft uitgebouwd tot een toonaangevend bureau voor beleidsonderzoek. Van hier uit heeft hij brede kennis over communicatie en hoe specifieke bubbels naar binnen en naar buiten toe op elkaar reageren en communiceren. Gedurende 2020 is dhr. Spangenberg ingewerkt in de materie van FREE Nature, vooruitlopend op het vertrek van enkele leden binnen de RvT in 2021 en 2022.

De Raad van Toezicht keurt jaarlijks de jaarcijfers van FREE Nature en stelt de begroting vast voor het daaropvolgende boekjaar.

Middels kwartaalmemo's wordt de Raad van Toezicht op de hoogte gehouden van het reilen en zeilen binnen de organisatie. Door de nieuwe vorm van vergaderen is het vanaf maart 2020

De samenstelling van de Raad van Toezicht per 31-12-2020			Hernoembaar
Marja van der Tas	Voorzitter	Voormalig burgemeester Steenwijkerland	1-12-2022
Dianne Nijland	Secretaris	Voormalig directeur Vereniging Bos- en natuurterreineigenaren	1-04-2023
Frits Spangenberg	Lid	Oprichter en voormalig algemeen directeur Motivaction Research & Strategy	12-05-2025
Georgette Leltz	Lid	Programmadirecteur Nationaal Park Hollandse Duinen	1-09-2022
Herbert Prins	Lid	(Emeritus) Hoogleraar Ecologie Wageningen Universiteit	1-01-2022
Juun de Boer	Lid	Voormalig (regio) directeur Natuurmonumenten	1-01-2025
Wim van Gelder	Lid/ audit cie.	Voormalig commissaris van de Koningin Provincie Zeeland	1-01-2025

niet meer voorgekomen dat leden van de RvT aanschoven bij de beheerdersvergadering, ook was er geen vrijwilligersdag of relatiedag waarbij de leden van de RvT acte de présence konden geven. Hierdoor was de afstand tussen de RvT en het werkveld groter dan tijdens voorgaande jaren.

7

FINANCIËN

FREE Nature sloot het boekjaar 2020 af met een negatief resultaat van -€46.539,-. Na een beoogde opname uit het bestemmingsreserve t.b.v. de ontwikkeling en uitvoering van een communicatie strategie, vastgesteld tijdens het overleg met de Raad van toezicht in mei 2020, werd het negatief resultaat teruggebracht tot €19.539,-. Hiermee schrijft FREE Nature voor het eerst sinds 10 jaar rode cijfers.

Het negatief resultaat komt ten laste van de continuïteitsreserve, welke momenteel 108% van de jaarlijkse vaste kosten bedraagt. Maximaal toegestaan is 150%. De vondst van dioxines in het wildernisvlees heeft doen besluiten enkele investeringen vanuit het bestemmingsreserve uit te stellen, dit geldt voor het begrazingssymposium en de update van de ethische richtlijn. Voor beide golden tevens inhoudelijke argumenten, de Covid-19 crisis belemmerde sowieso het samen zijn, welke onderdeel van een symposium is, terwijl resultaten van lopende onderzoeken naar dioxine een directe relatie hebben met ethiek. Momenteel beschikt FREE Nature over een bestemmingsreserve a €73.536,-

De problematiek rondom de vondst van dioxines heeft geleid tot een verminderde opbrengst uit vleesverkoop. Hiermee namen ook verwerkings- en verkoopkosten voor wildernisvlees af. Zowel opbrengsten en kosten kuddebeheer vielen aanzienlijk hoger uit dan begroot. Deels lag dit aan bijvoerkosten gedurende de winter 2019/2020

	werkelijk 2020	begroot 2020	werkelijk 2019
Baten			
opbrengst (kudde)beheer	€ 774.289	€ 690.796	€ 696.812
opbrengst levende dieren	€ 2.192	€ 20.000	€ 459
opbrengst (wildernis)vlees	€ 212.812	€ 256.250	€ 297.182
opbrengst cursussen	€ -	€ 7.500	€ -
opbrengst advisering	€ 94.559	€ 44.000	€ 140.266
TOTAAL BATEN	€ 1.083.852	€ 1.018.546	€ 1.134.719
Lasten			
kosten (kudde)beheer	€ 458.689	€ 306.103	€ 324.928
kosten verkoop (wildernis)vlees	€ 95.968	€ 113.950	€ 111.278
cursuskosten	€ 1.196	€ 4.900	€ -
organisatiekosten	€ 562.707	€ 530.700	€ 530.800
overige kosten	€ 11.831	€ 13.500	€ 2.337
TOTAAL LASTEN	€ 1.130.391	€ 969.153	€ 969.343
Resultaat	€ -46.539	€ 49.393	€ 165.376
Bestemming resultaat			
Continuïteitsreserve	€ -19.539	€ 49.393	€ 72.340
Bestemmingsreserve	€ -27.000	€ -	€ 93.036

Geconsolideerde staat van Baten en Lasten

welke grotendeels één-op-één verrekenend konden worden met de opdrachtgevers. Daarnaast waren er enkele nieuwe gebieden als de Kleine Willemswaard bij Tiel, de Bemmelse waard en de Konijnenwaard, welke niet waren begroot. De sterke stijging in kosten kuddebeheer zijn deels te wijten aan extra inhuur freelancers en deels door deels door eenmalige kosten. De Covid-19 crisis zorgde o.a. voor het niet doorgaan van de begrazingscursus, terwijl er ook minder fysieke bijeenkomsten zijn georganiseerd.

Als stichting heeft FREE Nature geen winstoogmerk.

	31-12-20	31-12-19
ACTIVA		
Materiële vaste activa	€ 165.622	€ 103.434
Deelnemingen	€ 100	€ 100
Vlottende activa		
Vorraden wildernisvlees	€ 8.751	€ 10.169
Vorderingen en overlopende activa	€ 199.094	€ 148.450
Liquide middelen	€ 312.178	€ 502.088
TOTAAL	€ 685.745	€ 764.241
PASSIVA		
Eigen vermogen		
continuïteitsreserve	€ 453.711	€ 473.250
Bestemmingsreserves		
Bestemmingsreserves	€ 73.536	€ 100.536
Kortlopende schulden en overlopende passiva	€ 158.498	€ 190.455
TOTAAL	€ 685.745	€ 764.241

Geconsolideerde balans

COLOFON

Het 'Jaarverslag 2020 FREE Nature' is een uitgave van FREE Nature

Tekst: Roeland Vermeulen en medewerkers FREE Nature

Redactie: Sabine Wolters & Roeland Vermeulen

Foto's: Archief FREE Nature, Esther Linnartz, Esther van der Hart, Fabian Schulting, Maurice van Doorn, Petra Sniijders, Arjen Boerman en Sabine Wolters

Ontwerp: Bas Reijnen, Nijmegen

FREE Nature
De Balmerd 4
6641 LD Beuningen
Nederland

+31 (0)6 20 44 68 30

www.freenature.nl
www.wildernisvlees.nl
info@freenature.nl

Rabobank NL30 RABO 0123 607 973
KvK 0917 2686
BTW NL8184.91.309.B.01

Alles uit deze uitgave mag worden
overgenomen, mits juist geciteerd

© FREE Nature, juni 2021

*Algemeen Nut
Beogende Instelling*

ANBI

